

Отримано 22.05.24
Голова спеціалізованої
вченої ради ДФ.26.133.068
д-р. н., проф. Махачашвілі Р.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.068
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору,
завідувачу кафедри германської філології
Факультету романо-германської філології
Русудан МАХАЧАШВІЛІ

Рецензія

Рецензента **Колесника Олександра Сергійовича**, доктора філологічних наук, професора, професора кафедри германської філології Факультету романо-германської філології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, про дисертацію **Сіваєвої Ольги Сергіївни «Вербалізація HEALTH в англomовному медійному дискурсивному просторі»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Актуальність дисертаційного дослідження.

Обрана тема дослідження є актуальною з огляду на фокусний характер концепту ЗДОРОВ'Я, що претендує на статус універсалії у контексті сучасної цивілізації, а також на роль медійного дискурсу як засобу формування специфічного смислового простору, котрий є основою ситуативно чинного варіанту картини світу, контейнером смислів, що є поведінковими стимулами.

Наукова новизна результатів.

У роботі вперше здійснено спробу обробки вербалізаторів поняття / концепту HEALTH у значному за обсягом англomовному масиві даних за допомогою інструментів платформ Sketch Engine та Voyant Tools.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.

Отримані результати можуть бути застосовані у бібліометричному каталогуванні, у ході моделювання бізнесових комунікативних стратегій, для створення баз даних, на основі котрих тренується певний штучний інтелект, задля вирішення інших прикладних завдань, у якості матеріалу для подальших лінгвістичних або міждисциплінарних студій.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Робота пропонує низку положень, що висвітлюють актуальність та ефективність підходів і методів корпусної лінгвістики. На позитивну відзнаку заслуговує залучення значного обсягу англомовного матеріалу, на основі котрого скомпільовані репрезентативні корпуси.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка «Розвиток європейських мов і літератур в контексті міжкультурної комунікації» (2016–2021) (реєстраційний номер: 0116U006607) та наукової теми факультету романо-германської філології «Цифрова трансформаційна лінгвістика та міжкультурна комунікація романо-германських мов» (2023-2028) (реєстраційний номер: 0123U102796).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 9 від 29 жовтня 2020 р.) та уточнено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 11 від 27 грудня 2023 р.).

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Основний зміст наукової праці розглядається у 20 наукових творах, серед яких 19 є самостійними роботами. 7 статей (з них 1 написано у співавторстві) були опубліковані у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України на момент публікації. Також у 13 публікаціях додатково розглядаються наукові результати дисертації.

Теоретичні підходи та практичні висновки здійсненого дослідження були активно висвітлені на різних науково-практичних конференціях, зокрема:

міжнародних: II Міжнародній науково-практичній конференції «Філологічні і педагогічні студії у вітчизняній та зарубіжній науці XXI сторіччя» (м. Київ, листопад 2020); Міжнародній науково-практичній конференції «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (Київ, червень 2021); The 11th Annual Alabama Languages Conference «Embracing Language in a Changing World», 19.02.2021, The University of Alabama (Tuscaloosa, Alabama, USA, February 2021); The 4-th Białystok-Kiev Conference of Theoretical and Applied Linguistics. Language in Context: Perspectives from Linguistics, Translation Studies, and Language Education, 2-3 December 2021; VII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми германського та романського мовознавства» (м. Рівне, лютий 2022); XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Людина, культура, техніка у новому тисячолітті» (м. Харків, квітень 2022); XVI Міжнародній науковій онлайн-конференції «Пріоритети германської та романської філології» (м. Луцьк, жовтень 2022); The 5-th Białystok-Kiev Conference of Theoretical and Applied Linguistics. Language in Context: Perspectives from Linguistics, Translation Studies, and Language Education, 2-3 December 2022; Огнев'юківські читання «Освіта – сутність часу»; Міжнародному науковому форумі «Лінгвофілософський підхід до мови: основні напрями і парадигми» (Київ, квітень 2023); IV Міжнародній

конференції «Актуальні проблеми романо-германської філології» (м. Київ, травень 2023);

всеукраїнських: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу» (м. Київ, квітень 2021); V Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, магістрантів, аспірантів і молодих учених «Актуальні проблеми літературознавства та мовознавства» (м. Київ, листопад 2020).

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура і зміст дисертації є чіткими та відповідають поставленій меті й окресленим завданням дослідження. Обсяг і оформлення відповідають чинним вимогам.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. На підставі аналізу тексту дисертації та докладної перевірки за допомогою спеціалізованих інструментів і експертної оцінки, можна встановити, що автор самостійно виконав дисертацію та наукові публікації. Вони не містять жодних ознак академічного плагіату, фальсифікації, вигадкування чи самоплагіату.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

1. Зауваження щодо вихідних понять роботи.

1.1. Об'єкт дослідження " лема HEALTH і колокації з HEALTH" визначений недостатньо прозоро. По-перше, запропонований запис натякає, що йдеться про засоби вербалізації концепту як фрагменту досвіду або одиниця категоризаційної діяльності. Насправді, засоби вербалізації такого концепту значно ширші, ніж лексема health. У свою чергу, "лема" як початкова форма мовної одиниці (або морфофонемічний кластер спільний для різних словоформ), використана для пошуку у корпусі, не може бути повноцінним вербалізатором концепту / поняття, насамперед, у дискурсивному просторі і навряд чи зустрічається у капіталізованій графіці.

По-друге, у тексті роботи не визначається природа досліджуваного явища та авторська позиція щодо нього. Так, HEALTH ідентифікується як "поняття" (С.4, 9), пор. "В. Успенська [2016] доводить, що поняття HEALTH розкривається через філософське, медичне, валеологічне та соціальне поняття" (С. 54). На С.9 авторка стверджує, що "HEALTH, як показано в дослідженнях, є складником функціонально-семантичних сфер понять LIFE та ACTIVITY, що в антропологічній парадигмі є найближчим оточенням аналізованого концепту" У такому формулюванні концепт (?) і поняття (тобто, рівнорангові, онтологічно тотожні явища?) постають оточенням іншого концепту, що не має сенсу. На С. 61 йдеться і про концепт і про поняття в цитатах, без прив'язки до об'єкту дослідження. На С. 58 згадується "складна і багатогранна категорія, яка охоплює фізичне, психічне і соціальне здоров'я". Відповідно, у подальшому викладі у роботі наявні розмиті формулювання типу " фізичне HEALTH

людини залежить від її генетичної схильності, (С.48)", а власне предмет дослідження "особливості вербалізації HEALTH і колокацій з HEALTH" виглядає тавтологічним відносно запропонованого об'єкта й, відтак, аморфним.

1.2. Дискусійним є окреслене середовище функціонування вербалізаторів концепту / поняття HEALTH. Якщо це "дискурсивний простір", то як фундаментальні характеристики простору (тяглість, дискретність, сегментна ієрархічність, полева природа тощо) ураховані для інтерпретації особливостей вербалізаторів вказаного референта?

Авторка не демонструє власної позиції щодо розуміння природи дискурсу, але і не приєднується до якоїсь традиційної точки зору. Звідси низка суперечливих тверджень на кшталт: "Медійний дискурс – це взаємодія через мовну платформу, орієнтовану на неприсутнього читача чи слухача" (С. 2, 68). Що значить "мовна платформа, орієнтована на читача чи слухача"?

Вислів "Отже, медійний дискурс формує комунікативно-когнітивний феномен (С.69) натякає, що дискурс формує якийсь інший феномен, щось поза межами самого себе? Що це за феномен?

У запропонованому визначенні: "Ми розглядаємо медійний дискурс як соціокультурний феномен, який виявляється через використання мовленнєвих засобів у медійних продуктах (в нашому дослідженні – газетах) для формування та поширення певних ідеологій, стереотипів і суспільних цінностей серед великої аудиторії (в нашій розвідці – здоров'я) (С.7), з одного боку, проігноровані мовні засоби, що дивно з огляду на подальші ототожнення дискурсу і тексту, а з іншого, здійснюється імплікація, що цей вид дискурсу поширює саме "здоров'я", а не інформацію про нього.

Після спроби ще одного визначення дискурсу як багатовимірного феномену (С. 36) без будь-яких обґрунтувань здійснюється різкий перехід до того, що "медійні тексти мають ядро інформативної функції мови [Wodak & Busch, 2004], тобто тему і позамовні реальності, включаючи повідомлення про реальні події та історії". На яких підставах "ядро функції" (що це?) ототожнюється з "темою"?

Визначення ЗМК як дискурсивної діяльності (С. 37) є некоректним; при цьому надалі зазначається, що існує якась "мова ЗМК", а "Журналістська мова є динамічною і зазнає змін, зумовлених соціокультурними та технологічними тенденціями (С. 39)

Нарешті, здобувачка декларує тотожність дискурсу і тексту: "Дискурс-аналіз базується на тому, що значення, а отже, і соціальна реальність, виникають із взаємопов'язаних сукупностей текстів, які називаються дискурсами" (С.88, 272). Абсолютна тотожність тексту і дискурсу не обґрунтована. Не обґрунтованим є поняття "соціальна реальність" та її детермінування текстами. У подальшому викладі належних узагальнень не здійснено.

2. *Зауваження щодо методології дослідження та інтерпретації даних.*

На С.6 зазначається, що "корпусні дослідження використовують кількісні показники, щоб знайти типові дистрибутивні моделі в наборі текстів" Дистрибутивні моделі ЧОГО саме? Чи виділені вони в роботі?

Довільний набір цитат і тверджень не пропонує синтезу підходів, однак на С. 68 стверджується, "Отже, когнітивний підхід дозволяє по-новому

інтерпретувати зміст мовних категорій, їхню ієрархічну будову". У подальшому когнітивний ракурс інтерпретацій не реалізований. На С.100 вказується, що "Дослідження семантичної просодії має «ментальну репрезентацію» і «зберігається як частина шаблону або конструкції» [Smith & Nordquist, 2012: 293-294], але надалі йдеться виключно про "оцінність" лема або теми.

Сумнівним є спосіб ідентифікації характеру пропонованої "семантичної просодії." На С. 101 йдеться, що "ступінь позитивності або негативності семантичної просодії визначається співвідношенням позитивної / негативної частоти до загальної частоти досліджуваної лема." Як частота може бути негативною? Вона або має позитивне значення або дорівнює "0".

Якщо застосовувати характеристики "позитивний / негативний", більш логічним було б їх використання для окреслення "оцінних конотацій". Термін "семантична просодія" є доволі цікавим, якщо розглядати динамічне породження смислів (що в роботі не здійснюється). Його зміст значно ширший за "оцінність".

Відповідно, сумнівним є вислів "Четвертий етап передбачав застосування семантичної просодії для аналізу оцінного значення та емоційного забарвлення мовних одиниць, пов'язаних із здоров'ям, у медійних текстах, що додало глибини аналізу шляхом вивчення суб'єктивного виміру медійного дискурсу про HEALTH." (С.106 С 107). Семантична просодія сама по собі є явищем динамічним, контекстуально релевантним і **реконструйованим** та навряд чи може використовуватись як інструмент аналізу

Наступні твердження містять суттєві протиріччя: "Ще однією спільною лемою дискурсу The Mirror 1980-х, 2000-х і 2020–2021 років є колокація ALTERNATIVE MEDICINE. Наступною спільною лемою дискурсу The Mirror виступає лема MEDICAL BREAKTHROUGHS AND CURIOSITIES та " Колокація CELEBRITY HEALTH є спільною (С. 211)": лема не може дорівнювати колокації, лема не може виглядати як розгорнута синтаксична структура, вислів "лема дискурсу" не має смислу, запис великими літерами виглядає як концептуальна модель, котра, однак, беззмістовна.

Назва розділу 4 " РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СЕМАНТИЧНОЇ ПРОСОДІЇ HEALTH У МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ 2020–2021 РОКІВ " не відповідає його наповненню, оскільки відсутнє обґрунтування, чому саме лема "pandemic", "doctor", "vaccine" обрані як кореляти до здоров'я"health".

Невдалими є нотації структурних моделей типу PANDEMIC+verb as subject і verb+PANDEMIC as object. Чи subject / object стосується лише verb, чи PANDEMIC, чи всієї сполуки? В останньому випадку це треба виділяти графічно або символічно. Наведений Рис. 4.7 не відповідає заявленій моделі та містить невідповідності в характеристиках сучасного англійського синтаксису (зокрема, логічний актант або інструмент у реченнях пасивного стану в нормативній граматиці постає як обставина, а не підмет)

Те саме стосується нотацій типу DOCTOR + verb as object (С.240), VACCINE + verb as subject і VACCINE + verb as object. Рис. VACCINE + verb as subject (С. 255), див. також Рис. 4.23, 4.24.

"Семантичні категорії" наведені у Таб 4.1, 4.5, 4.9 не зовсім узгоджуються зі змістом поняття "категорія" (особливо, DIFFUSION & SPREAD, MEASURES). Вони недостатньо узагальнені та не можуть претендувати на статус "категорій".

Пропоновані нотації схожі або на позначення сценаріїв (Impact on public health (С. 267), або на концепти чи назви концептосфер (Diplomacy & international relations, С.268), логіка поєднання котрих не пояснюється (пор. Equity and access, С 266)

Загалом, вказана у темі "вербалізація" розуміється надто широко або навіть аморфно. Практично весь аналіз зведений до виділення тем публікацій в обраних газетах, а глибина інтерпретацій обмежується заувагами щодо позитивної, негативної або нейтральної оцінності. Для роботи, що настільки прив'язана до корпусної лінгвістики, у тексті відверто мало кількісних даних, котрі не верифіковані за допомогою жодних статистичних методів. Запропоновані графічні репрезентації, згереровані інструментами Sketch Engine і Voyant Tools, потребують коментарів, інтерпретацій та узагальнень.

3. Низка формулювань виявляється невдалими і створюють "змістовий шум". Висновок "Мовні засоби репрезентації HEALTH у медійному дискурсі відображають значну різноманітність та важливість цієї теми у суспільстві, використовуючи лінгвістичні конструкції для вираження різних аспектів HEALTH, його утримання та впливу на громадське життя." (С.70) банальний і не є результатом лінгвістичного аналізу. Висновок "Специфіку HEALTH у медійному дискурсі 2000-х років відбивають такі колокації" (С. 215) також не справляє враження як результати лінгвістичного аналізу.

Твердження "Варто зауважити, що сучасна корпусна лінгвістика обов'язково має справу зі словосполученнями. Ось чому в корпусній лінгвістиці словосполучення мають першочергове значення," (С.76) не несе смислового навантаження.

Структура "Інструменти дослідження побудованих корпусів з вебплатформи Voyant Tools [<https://voyant-tools.org>] і Sketch Engine [Sketch Engine]." (С.79) незавершена, не має значення.

Розлогий фрагмент на зразок "На основі контекстуалізації відбувається інтерпретація інформації, поданої у досліджуваному тексті, установлення мети автора та спрямованості на глядача [Коломієць, 2015: 114]." є цитатою з методичного посібника; не зрозуміло, чи здійснювались ці процедури в роботі.

Некоректним є вислів "Ще однією важливою функцією роботи з корпусом є частота вживання слів." (С. 81). Частота Вживання не є функцією.

У твердженні "Виникнення цього методу дослідження пов'язано з З. Харісом [Harris, 1952], який вважав дискурс-аналіз інструментом вивчення семантичного значення речень тексту" (С.88). вислів "семантичне значення" є тавтологією.

На С. 99 – 100 цитуються нібито протилежні точки зору: "За Сінклером [Sinclair, 1991: 115], колокат – це будь-яке слово, яке трапляється у визначеному оточенні вузла. Однак інші науковці, які працюють в галузі корпусної лінгвістики, зокрема МакЕнері, Сяо і Тонно [McEnergy & Xiao & Tono, 2006] колокатами вважають слова, які часто зустрічаються біля вузлів", однак принципової різниці між ними немає.

На С.100 стверджується, що "вони відрізняються від звичайних словосполучень тим, що відносяться до статистично значущих словосполучень". Звідки відомо, або за допомогою яких процедур встановлено, що вони статистично значущі? Тут же зазначається, що "МІ – це міра того,

наскільки ймовірним є те, що два слова зустрічаються разом" Що це??? Як вимірний цей MI? Що саме він пояснює?

У твердженні "варто звернутися і до репрезентації семантичної просодії як важливої складової вербалізації HEALTH у медійному дискурсі" (С 216) "репрезентація просодії" виглядає невдало / оманливо.

Твердження " PANDEMIC, маючи позитивну стереотипну семантику" (С. 276) хибне.

Зазначимо, що позиції та переконання авторки мають право на відстоювання під час захисту дисертації.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Здобувачка продемонструвала достатній рівень теоретичних знань, умінь, навичок та компетентностей, що дозволили реалізувати завдання роботи в повному обсязі

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертація Ольги Сергіївни Сіваєвої «Вербалізація HEALTH в англomовному медійному дискурсивному просторі» є завершеною розвідкою, що пропонує низку цікавих спостережень щодо вербалізації поняття / концепту HEALTH у сучасному англomовному медійному просторі.

Дисертація відповідає п.6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 за №155/30023, а авторка роботи – Сіваєва Ольга Сергіївна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія.

Рецензент:

доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри
германської філології
Факультету романо-
германської філології
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка



Олександр КОЛЕСНИК

